

»Vzgojna zanemarjenost« in njeni psihološki aspekti*

Leopold Bregant

V predloženem diskusijskem prispevku želim posvetiti pozornost dvema vprašanjem: prvič — pojmu »vzgojne zanemarjenosti« in drugič — psihološkim aspektom »vzgojne zanemarjenosti«.

Najprej se moramo ustaviti ob pojmu »vzgojne zanemarjenosti« in se že v začetku sporazumeti o tem, kaj pojmuje s tem izrazom in katere otroke ter mladostnike (v nadaljnjem besedilu otroke) štejejo za »vzgojno zanemarjene«.

V vsakdanjem jeziku pravzaprav nimamo s tem pojmom mnogo težav in večina ljudi niti ne začneja posebnih problemov glede uporabe izraza »vzgojne zanemarjenosti«. Po navadi se kot samo ob sebi umevno uporablja ta izraz za otroke, ki so kakorkoli že v izrazitejši meri vedenjsko težavni oziroma povzročajo okolici težave.

Kakor hitro pa si te otroke pobliže ogledamo, nastanejo težave, nejasnosti in različna pojmovanja, ki si nasprotujejo. V čem se mnenja razhajajo? Razhajajo se predvsem v obsegu, vrsti in vzrokih težavnosti, čeprav bi na pogled ravno v zadnjem ne smelo biti nesporazumov, saj je v pojmu »vzgojne zanemarjenosti izrecno poudarjen vzrok vedenjske težavnosti, namreč *v z g o j n a z a n e m a r j e n o s t*. S tem smo se dotaknili osnovnega vprašanja, kaj namreč pojmujejo z »vzgojno zanemarjenostjo«.

Naša praksa bolj ali manj dosledno označuje za vzgojno zanemarjene tiste otroke, ki vzbujajo pozornost s svojim asocialnim in antisocialnim vedenjem zaradi vzrokov, ki *nimajo primarnih bioloških bolezenskih znakov*, ampak so socialno-psihološke in pedagoške narave. Odvisno od osebnega mnenja posameznikov se štejejo za »vzgojno zanemarjene« mnogokrat tudi tisti otroci, pri katerih se domnevajo večje ali manjše prirojene, konstitucionalne posebnosti, zaradi katerih je otrok »teže vzgojljiv«.

Že iz tega bežnega orisa je razvidno, kako nediferencirani so kriteriji, ki jih naša praksa uporablja za označevanje teh otrok in kadar ni dovolj jasno formuliranih izhodišč, tudi ni mogoče najti skupnega jezika, ki bi omogočil sporazumevanje.

* V referatu »Vzgojna zapuščenost (Pedagoški vidik)« tov. Franc Pediček tu in tam daljnosežno diskutira o težah pričujočega referata. Ker je bil pisec zaradi odsotnosti seznanjen z vsebino referata tov. Pedička šele nekaj tednov po blejskem sestanku, bo zavzel do njegovih izvajanj svoje stališče v članku, ki bo objavljen na drugem mestu.

Dovolite mi, da poskusim nanizati nekaj sistematičnih misli kot diskusijskih predlogov k pojmu »vzgojne zanemarjenosti«. Hkrati se bom dotaknil nekaterih splošnejših vprašanj.

Vse vrste vedenjskih motenj pri otrocih bi lahko zelo široko zajeli v štiri etiološke skupine, in sicer:

I. Primarno biološko pogojene motnje:

1. motnje kot posledice grobih organskih vzrokov,
2. motnje kot posledice epilepsije in psihoz.

II. Razvojno (peristatično) pogojene motnje:

1. motnje kot posledice miljejske okvarjenosti in zavajanja,
2. motnje kot posledice čustveno motenega osebnostnega razvoja.

Pri tem moramo takoj opozoriti na možno prekrivanje vzrokov med posameznimi skupinami. V nadaljnjem izvajanju se ob preciznejšem definiranju teh skupin ne bi ustavljalo, ker današnji seminar ni posvečen posebej temu vprašanju. Želel bi le poudariti, da v nadaljnjem razpravljanju o »vzgojni zanemarjenosti« izključujem otroke iz skupine I./1 in I./2, ker menim, da se bomo pač lahko zedinili o tem, da otrok z motnjami kot posledicami grobih organskih vzrokov in z motnjami kot posledicami epilepsije in psihoz ni šteti med »vzgojno zanemarjene«. Za del otrok iz skupine II./1 in II./2, to je za otroke z motnjami kot posledicami miljejske okvarjenosti in zavajanja ter z motnjami kot posledicami čustveno motenega osebnostnega razvoja, uporablja naša praksa pojem »vzgojne zanemarjenosti«. Čeprav bom sam v naslednjem predlagal zožitev tega pojma, moram poudariti, da pojem pravilno naglašata nekaj skupnega za ti dve skupini, to je, da je z vzgojo nekaj narobe. Razliko med motnjami kot posledicami miljejske okvarjenosti in zavajanja ter motnjami kot posledicami čustveno motenega osebnostnega razvoja bom prikazal pozneje, za sedaj bom le nakazal, da se moja nadaljnja izvajanja nanašajo samo na tisti del razvojno (peristatično) pogojenih motenj, ki ju označujeta asocialnost in antisocialnost.

Prvo nalogo smo s tem opravili; izločili smo namreč otroke, ki jih ne bomo obravnavali. Sedaj posvetimo pozornost vprašanju, kakšne kriterije moramo uporabljati za določitev vedenjsko motenih otrok, ki jih želimo tu zajeti.

V vsakdanjem življenju naletimo pri otrocih na številne oblike težavnosti, ki se lahko kažejo v družinskem življenju in odnosu do družinskih članov, v šoli oziroma v šolski situaciji in v širšem okolju v odnosu do vrstnikov in soseske ter do občih družbenih norm. Kako se stanja težavnosti označujejo in definirajo, je večinoma odvisno od stališča, s katerega gledamo otroke in njihove motnje. Način tega označevanja in definiranja je obarvan po stališčih, ki jih imajo posamezni strokovnjaki iz različnih strok in po njihovih teoretičnih predpostavkah, ki so še dodatni razlog za mnoga razlikujoča se pojmovanja na tem področju. Te razlike pa mnogokrat niso izključujoče ali protislovne, ampak so le izraz različnih gledanj strokovnjakov iz različnih strok. Načini gledanja pravnika, zdravnika, pedagoga, psihologa in socialnega delavca pa se morajo razlikovati, ker vsakdo med njimi gleda ta vprašanja s svojega aspekta. Različnost vidikov ne moremo šteti za pomanjkljivost, marveč le za prednost. Njihova pojmovanja se le ne smejo med seboj izključevati, vse druge razlike pa so nujne in upravičene.

Vsak otrok lahko postane v določenem času, v določeni situaciji ali v stiku z določenimi osebami težaven. Zato vsake težavnosti same po sebi še ne označujemo za izjemno stanje in zato tudi vsake nepravilike in vsakega težavnega otroka ne uvrščamo v skupino, ki jo želimo zajeti. Preobširno bi bilo, če bi hoteli opisati vse posamezne oblike težavnosti oziroma posebnosti, ob katerih se sproži vprašanje, ali je primer šteti semkaj ali ne. Samo za orientacijo naj omenimo, da štejemo semkaj motnje, kot so beganje, kraja, laganje, lagodnost, agresivnost in seksualna iztirjenost, kar bi lahko skupaj označili kot asocialno in antisocialno vedenje.

Za kriterije, po katerih bi bilo mogoče določiti obseg skupine in vrsto otrok, ki jih je treba zajeti zaradi njihovih motenj, bi lahko vzeli naslednje:

a) da otrok izstopa s svojim vedenjem iz širokega okvira običajnega in da ima njegovo vedenje asocialno in antisocialno obeležje;

b) da predvidevamo za to posebne (ne običajne, čeprav tudi le mikro-psihosocialne!) razloge;

c) da predstavlja to stanje ogroženost in nevarnost za nadaljnji razvoj in

d) da je otroku zaradi tega potrebno posebno obravnavanje.

Če izhajamo iz teh postavk, ne bomo vključevali v to skupino običajnih otroških težavnosti oziroma otrok, ki kažejo običajne, razvojno pogojene nepravilike, marveč samo tiste, ki zahtevajo v zgoraj omenjenem smislu posebno pozornost.

Mnogokrat se kot diferencialni kriterij uporablja pojem normalnega in nenormalnega. Temu bi se pa iz tehničnih razlogov izognili. Izraz »nenormalen« je dvosmiseln; pojmuje se: 1. kot odstopanje od idealne predstave popolnega, zdravega in pravilnega, s tem pa kot nekaj bolnega in 2. le kot odstopanje od običajnega.

Pojmovanje vedenjskih posebnosti, ki jih želimo zajeti kot odstopanje od idealnega, ni primerno, ker je marsikaj, kar ni idealno, še vedno običajno in samo z idealnim pravzaprav nimamo nikoli opravka. Nadalje ta izraz ni primeren iz humanih razlogov, da namreč ne disfimiramo otrok, ki zahtevajo posebno pozornost in da ne ustvarjamo predstave o nečem grobo abnormnem, kar lahko v doživljanju ljudi povzroči nezaželen odnos do teh otrok.

Da je morebitna uporaba izraza karakterno, moralno, vedenjsko ali kakorkoli že defektnega otroka še manj primerna, ni treba posebej utemeljevati.

Nadalje skušamo večkrat postaviti kot razlikovalni kriterij za razmejitve teh otrok obseg, velikost ali težino posebnosti. V običajnem pogovornem jeziku bo to le iz praktičnih razlogov razumljivo, v resnici pa skriva v sebi največje nevarnosti. Kajti »težina« posebnosti, težavnosti, motenosti in pod. ne more biti s strokovnega stališča nikakršen kriterij za razmejevanje, ker se lahko skriva jo za tako imenovanimi »lahkimi« primeri resne motnje z globokimi vzroki in daljnosežnimi posledicami, kot so lahko hrupne, presenetljive in za okolico hudo neprijetne posebnosti le izraz trenutnega stanja brez večjega pomena za bodočnost. Ta nevednost in zanašanje na kriterij »lahkega« in »težkega« prav velikokrat povzroči, da se zamudi priložnost pravočasne pomoči prizadetim otrokom.

Za poimenovanje teh otrok ali dela teh otrok se uporabljajo še številne druge oznake, kot so na primer psihopatska ali predpsihopatska stanja, nevropatija, nevroza, mladinska delinkvenca, kriminaliteta ali prestopništvo, miljejska ali socialna okvarjenost, moralna izprijenost, iztirjenost, družbena nepriagojenost in, kot imamo mi v naslovu, »vzgojna zanemarjenost« ali zapuščenost.

Pozoren poslušalec je seveda takoj pri tem naštevanju opazil, da teh označb naša praksa ne uporablja povsem sinonimno, da bi namreč ena ali druga označba zajela že celo skupino, ki jo imamo v mislih. Nekateri teh izrazov so vedno omejeni le na del skupine, medtem ko se drugi uporabljajo za celo skupino. Večina označb je po mojem mnenju upravičena, le paziti je treba na meje, ki jih ima vsaka od njih. Uporaba teh označb v

praksi kaže na nedoslednost. Uporabljajo jih namreč tudi tedaj, ko ni primerno oziroma skušajo s posameznimi označbami zajeti celotno skupino, ki jo imamo v mislih, čeprav bi bila njihova uporaba dopustna in pravilna le za del skupine. Prav to napako delajo tudi pri uporabi pojma »vzgojna zanemarjenost«, ki je sam po sebi dober in tudi nujno potreben pojem, samo ne v tem pomenu, kot je običajno v rabi.

Preden bomo prešli na obravnavanje samega pojma »vzgojne zanemarjenosti«, si prej oglejmo še vprašanja, ki so povezana s splošno problematiko označevanja in razlikovanja med posameznimi označbami.

Prvo razlikovanje, ki ga moramo upoštevati, je razlikovanje med *etiološkimi* in *fenomenološkimi* definicijami. Oba načina definiranja sta upravičena in za določene namene potrebna, le mešati ju ne smemo med seboj ali ju postavljati drugega proti drugemu, kot da bi eden izključeval drugega.

Drugo razlikovanje je razlikovanje med označbo *celotne skupine*, ki jo imamo v mislih, in označbo *podskupin*, v katere je mogoče in tudi potrebno razvrstiti posamezne oblike vedenjske motenosti. Označbe za podskupine ne smemo uporabljati za označevanje celotne skupine ali obratno.

Tretje in poslednje razlikovanje je razlikovanje *različnih aspektov* različnih strokovnjakov. Vsak strokovnjak označuje tukaj mišljene otroke s stališča svoje stroke in s stališča svojega osebnega aspekta. Zaradi tega nastanejo različne označbe, ki si pa ne nasprotujejo, marveč so primerne in tudi potrebne. Današnji dan seminarja je namenjen ravno osvetlitvi tega vprašanja s stališča različnih strok in zato je potrebno, da se precizno definirajo pojmi, ki jih želimo osvetliti z različnih strokovnih vidikov.

V nadaljnem se bom skušal na kratko zadržati ob psihološki analizi teh označb in če se bom pri tem dotaknil tudi drugih, ne zgolj psiholoških vprašanj, mi prosim oprostite, a žal se pri uvodu v to problematiko temu ne da izogniti. Na koncu pa bom podal kriterije s psihološkega stališča, po katerih naj bi gledali vse tukaj obravnavane vedenjske motnje asocialne in antisocialne narave, pri katerih so etiološko zlasti pomembni razvojni (peristatični), to je psihosocialni faktorji. Ta zadnji del naj bo tudi tisti specifični prispevek s psihološkega stališča, ki naj pripomore seminarju k uspešnejšemu skupnemu obravnavanju današnje teme.

Začnimo torej z analizo v naši praksi uporabljanih označb in vzemimo kot prvo pojem psihopatije ali predpsihopatičnega stanja. S pojmom psihopatije ali predpsihopatičnega stanja se po navadi povezuje predstava, da

gre za vmesno stanje med duševnim zdravjem in duševno boleznijo, nadalje se to stanje po navadi pojmuje kot konstitucionalno pogojeno, to je prirojeno ali celo podedovano, in predvsem, da gre pri tem za stanje, ki daje malo možnosti za spreminjanje ali pa sploh nobenih. Četudi razširimo pojem psihopatije na stanja, povzročena po neugodnih razvojnih pogojih ali, kot tudi pravimo, na posledična stanja motene peristaze, izraz za nas ni primeren, ker jemlje perspektive, pušča nas le pri statični klasifikaciji in ne pojasnjuje dinamične povzročnosti stanja.

Izraz nevropatija bo še manj primeren, ker zožuje pojmovanje motenj zgolj na biološke osnove, ki naj bi pogojevale izjemno vedenje.

Prav tako iz medicinskih krogov izhajajoča označba, da gre za nevroze, bi bila gotovo za marsikatero motnjo primerna, a ker vse vedenjske motnje niso nevrotičnega izvora, bi ta etiološka klasifikacija prekoračila dopustni okvir in bi bila neupravičeno splošena na stanja z drugo etiologijo.

S pojmi »mladinska delinkvenca, mladinska kriminaliteta ali mladinsko prestopništvo« zajamemo le del motenj, ki jih želimo vključiti v naš pojem, poleg tega pa je s tem pojmom razumeti le neko kazenskopravno stanje. Kriminaliteta je s psihološkega stališča le simptom in ne pomeni nobene nosološke enote, saj lahko na kriminaliteto naletimo pri otrocih, katerih osebnostna struktura ni motena; seveda pa je še pogostnejša pri motenih otrocih. Moteni otroci so lahko kriminalni, lahko pa ostanejo nekriminalni. Kriminaliteta ima pač različne vzroke in je zato uporaba tega pojma primerna za pravnike in njihova stališča. Pomeni fenomenološko označbo.

Z izrazi »izprijeni, izgubljeni ali moralno pokvarjeni otroci« bi označevali zopet le del otrok iz naše skupine, in to še na način, ki ni human, še manj pa primeren zaradi moralnega vrednotenja, ki ga vključuje in pripisuje odgovornost za dano stanje zavedno ali pa nezavedno samemu otroku in ga dela s tem krivega. Ti izrazi spadajo med fenomenološke označbe.

S pravkar obravnavano označbo smo se približali pojmu »vzgojne zanemarjenosti«, ker smo se ob njej prvič neposredno srečali z vnašanjem moralnih kriterijev, ki jih srečujemo pri vsakem vrednostnem ocenjevanju, saj pomeni »vzgojna zanemarjenost« tudi zastajanje za nekim idealom, ker z izrazom »zanemarjenost« izražamo neko vrednotenje. Vrednotenje pa je nujno pri vsakem pedagoškem ocenjevanju.

Oglejmo si sedaj sam pojem »vzgojne zanemarjenosti«. Pomeni etiološko označbo, ki

se po svojem smislu pravilno uporablja samo za označevanje opuščene ali nemarne vzgoje. Saj pomeni zanemarjenost posledica zanemarjanja nečesa in je torej posledica nezadostnega posvečanja pozornosti, prizadevanja, to je vzgajanja. V pojem »vzgojne zanemarjenosti« pa ni vključena že tudi nesmotrna in pogubna vzgoja oziroma vzgoja, ki ne zagotavlja ugodnih psihohigienskih pogojev za zdrav čustveni in s tem osebnostni razvoj. Za primere opuščanja vzgoje bo izraz vzgojna zanemarjenost gotovo prikladen in bo kot tak tudi nujno ostal med etiološkimi klasifikacijami za razmejevanje in razumevanje posameznih etioloških *podskupin* vedenjskih motenj.

Tako pojmovana vzgojna zanemarjenost bi označevala vse nepopolnosti in izprijenosti v otrokovi osebnosti, ki izvirajo iz tega, ker je bilo opuščeno, kar bi pri danih možnostih bilo mogoče doseči, ker je bilo vzgojno prizadevanje premajhno ali ga celo sploh ni bilo.

Sedaj še na kratko o pojmu družbene neprilagojenosti. S tem pojmom označujemo stanje, ko otrok ni sposoben sprejeti svoje vloge v družbi na družbeno sprejemljiv način, ker mu primanjkuje notranjih vodil, po katerih bi bil usmerjen k ustvarjalnemu odnosu do družbe. Svoje aktivnosti ne zna uskladiti z družbeno priznanimi normami. Zaradi svojega specifičnega doživljanja socialnih odnosov ne zmore ustvariti ustreznih odnosov z družbo, ne zmore sprejemati in se ravnati po vrednostnih kriterijih, ki jih posreduje vzgoja, v naši družbi socialistična vzgoja s socialističnim vrednotenjem.

Tako pojmovan izraz družbene neprilagojenosti pomeni fenomenološko klasifikacijo za tisti del motenih otrok, ki nimajo usvojenih družbenih norm in ne spoštujejo družbeno določenih omejitev. Ta termin nima prednosti pred pojmom »vzgojne zanemarjenosti«, ker označuje drugačno stanje. Njegova uporabnost je v tem, da opozarja na psihodinamično problematiko, ki je vsebovana v vedenjski motenosti, le žal preko okornega in dvosmiselnega izraza »neprilagojenost«.

Po tej kratki analizi v naši praksi uporabljanih označb za tukaj mišljene otroke bi želel še predlagati, kako bi bilo s psihološkega stališča najsmotrnejše označiti vso skupino, da bi:

1. zajeli vse tukaj mišljene otroke;
2. se izognili enostranskemu, zgolj na eno teorijo vezanemu definiranju in se s tem izognili teoretičnim predpostavkam, ki bi ne bile sprejemljive za vse, ker niso splošno priznane;
3. imeli na razpolago definicijo, ki ne predpostavlja zapletenih etioloških razmišljanj, ampak se opira le na praktično zahtevo,

po čem naj ločimo otroke in kaj naj z njimi storimo.

Če se tedaj še k temu spomnimo spredaj navedenih kriterijev za določitev obsega skupine in vrste otrok, ki jih zaradi njihovih motenj moramo zajeti, lahko tukaj mišljene otroke označimo kot *izjemne otroke z motnjami vedenja* asocialne in antisocialne narave. Definicija celotne skupine bi se glasila: Izjemni otroci z motnjami vedenja asocialne in antisocialne narave so tisti, ki se s svojim asocialnim in antisocialnim vedenjem v toliki meri razlikujejo od tistega, kar se smatra v vedenju kot običajno, da zahteva to posebno obravnavanje, s katerim se šele lahko doseže polno izkoriščanje njihovih razvojnih možnosti.

S to označbo bi se opirali na mednarodno uporabljano širšo definicijo izjemnih otrok, ki zajema vse vrste teh otrok, in hkrati ločili otroke, ki so izjemni zaradi motenj vedenja. Zakaj se opira definicija zgolj na izraz »vedenje«, pa bi obrazložil s tem, da je pri otroku mogoče neposredno opazovati le vedenje, za katerim moramo seveda iskati vzroke, ki ga pogojujejo. Toda ravno v način in vrednotenje teh vzrokov pa se vpleta toliko teoretičnih vprašanj, da bi njihovo upoštevanje v definiciji otežkočalo njeno splošno sprejetje.

Seveda tudi ta definicija ne more zadovoljiti vseh pričakovanj, a njena širina naj bo ravno prednost, ki omogoča sporazum. Pri svoji odprtosti pa je še vedno dovolj določna, da ni ohlapna in razmejuje ostale izjemne otroke.

Preidimo sedaj k drugemu delu našega razpravljanja, ki smo ga namenili psihološkemu aspektu izjemnih otrok z motnjami vedenja asocialne in antisocialne narave, pri katerih so etiološko posebno pomembni razvojni (peristatični), to je psihosocialni faktorji.

Kot se spominjate, smo vse vrste motenj vedenja pri otrocih delili v:

I. Primarno biološko pogojene motnje:

1. motnje kot posledice grobih organskih vzrokov,
2. motnje kot posledice epilepsije in psihoz.

II. Razvojno (peristatično) pogojene motnje:

1. motnje kot posledice miljejske okvarjenosti in zavajanja,
2. motnje kot posledice čustveno motenega osebnostnega razvoja.

O prvi skupini, o primarno biološko pogojenih motnjah, ne bomo govorili, ker spadajo pač v (nevro) psihiatrovo področje, ampak se bomo v nadaljnjem zadržali le pri drugi skupini, pri razvojno (peristatično) pogojenih

motnjah, in to zopet le pri tistem delu otrok, katerih motenost ima asocialno in antisocialno obeležje. O drugih oblikah motenj, ki so prav tako razvojno (peristatično) pogojene, tudi ne bomo govorili, ker niso v ospredju pozornosti današnjega seminarja.

S psihološkega stališča moramo po etiologiji raznačene asocialne in antisocialne motnje ločiti v dve podskupini. V prvo uvrščamo motnje kot posledice miljejske okvarjenosti in zavajanja, v drugo pa motnje kot posledice čustveno motenega osebnostnega razvoja. Delitev v ti dve podskupini je utemeljena s tem, da imamo prvokrat opravka z motnjami, ki so prvenstveno posledica miljejske okvarjenosti in zavajanja, ko je namreč okolje, v katerem otrok živi oziroma dorašča, samo grobo izjemno ali toliko neurejeno, da lahko zaradi svojega zavajajočega pomena povzroči primarno okvarjenost; drugikrat pa imamo opravka z motnjami, do katerih pride šele sekundarno zaradi neugodnih čustvenih pogojev za osebnostni razvoj, ko o kakšni miljejski ali socialni okvarjenosti ne moremo govoriti, ker socialne življenjske razmere niso tako neugodne, ampak so neugodne predvsem čustvene izkušnje, ki tako prizadenejo osebnostni razvoj, da otrok ne zmore prenesti običajne obremenitve in prevzeti nujne dolžnosti in obveznosti. Opisani dve podskupini bi lahko po zgoraj navedenem označili tudi takole: motnje kot posledice miljejske okvarjenosti in zavajanja bi lahko zajeli v pojem primarne, razvojno (peristatično) pogojene asocialnosti in antisocialnosti in motnje kot posledice čustveno motenega osebnostnega razvoja v pojem sekundarne, razvojno (peristatično) pogojene asocialnosti in antisocialnosti.

Motnje kot posledice miljejske okvarjenosti in zavajanja bi označili kot primarno, razvojno (peristatično) pogojeno asocialnost in antisocialnost zaradi tega, ker gre pri njih za neposredno, primarno socialno oškodovanost. Posledica so otrokovega socialno zelo neurejenega življenja, ko mu okolje ni dajalo pozitivnih identifikacijskih možnosti, po katerih bi se izoblikovala tista notranja vodila, ki določajo pravičen človekov odnos do sebe, do dela in do družbe. Pri tem mislimo na miljejsko ali socialno okvarjenost, ki jo povzroča neposredno zavajanje po zgledih okolice, ki sama ne spoštuje splošno priznanih družbenih pravil in družbenih omejitev. Takšno okolico predstavljajo starši oziroma odrasli, ki so sami delomrzni, kriminalni, prostižirani ali so socialno in osebnostno tako neurejeni, da otroku niso mogli dajati socialnih izkušenj in zgledov, ki so potrebni za urejeno osebno in socialno življenje. V teh primerih se otrok razvije v to, kar je po zgle-

dih lahko postal. Aforistično bi lahko rekli, da ti otroci s psihološkega stališča ne trpijo za nikakršno »notranjo motenostjo«, saj so se povsem dosledno razvili tako, kot so jih starši usmerjali. Seveda je to le aforističen in ekstremen prikaz in več bo primerov, ko se primarna motenost povezuje s sekundarno. Omeniti pa ga je treba kot enega izmed možnih in bistveno se razlikujočih načinov nastajanja motenj.

Drugače je pri sekundarno razvojno (peristatično) pogojeni asocialnosti in antisocialnosti. Ta je posledica čustveno motenega osebnostnega razvoja, ko je zaradi neugodnih čustvenih izkušenj iz zgodnje mladosti otrokovo doživljanje toliko prizadeto in moteno, da otrok ne zmore naravnega in socializiranega izživljanja svojih potreb in doseganja ugodja, ampak mu je to mogoče le preko »nadomestnih zadovoljitev«, namreč preko izmikanja obveznostim ali preko kršitev družbenih norm. Ker so v teh primerih asocialne in antisocialne motnje šele posledica čustvenih motenj, je označba sekundarne razvojno (peristatično) pogojene asocialnosti in antisocialnosti primerna.

Oglejmo si sedaj поблиže psihodinamične faktorje, ki privedejo do te sekundarne razvojno (peristatično) pogojene asocialnosti in antisocialnosti.

Vsak otrok teži k ugodju in kot uspel osebnostni razvoj označujemo ravno tistega, ki je zmožgal razviti otrokovo naravno ekspanzivnost tako, da mu prinaša socializirana aktivnost ugodje. Otrok je torej moral imeti takšne čustvene izkušnje, da je lahko zaradi njihovega spodbudnega pomena sploh razvil konstruktivno uveljavljanje, to je, da se je sprva sploh lahko naučil igrati in se z nečim ukvarjati, pozneje pa da se je tudi s prehodom iz igralne dejavnosti v delovno dejavnost naučil delati tako, da mu je to povzročalo veselje in ugodje. Moral je torej imeti možnosti, da se je sploh naučil konstruktivnega uveljavljanja in spoznal njegove prijetnosti. Do vsega tega pa lahko pride le preko ugodnih čustvenih izkušenj.

Nadalje je moral imeti toliko ugodnih izkušenj v odnosih s svojo okolico, da mu je socialni stik postal prijeten in zaželen, da je sploh lahko razvil socialna čustva in s tem občutek, da je sam del tega okolja, kateremu na ljubo se tudi sam rad česa odpove oziroma za katerega je pripravljen kaj storiti. Zaradi navezanosti na okolje postane otroku prijetno kaj storiti ali opustiti, kar ni v skladu z njegovimi egoističnimi težnjami, in mu to pričenja celo povzročati ugodje. Ker ljubi svoje okolje, mu zanj kaj storiti pomeni ugodje. Sposobnost za konstruktivno aktivnost in

pozitivni čustveni odnos do okolja je torej prva zahteva za socializirano življenje. Če tega ni, povzročé občutja neugodja in nezadovoljenosti stanje, ki onemogoča naravno in socializirano življenje, ter pride do »nadomestnih zadovoljitev« v obliki asocialnega in antisocialnega vedenja.

Navedeno pa je le en pogoj za nastanek tovrstnih motenj. K opisanemu se redno pridružuje še naslednje. Ti otroci dožive praviloma še neko posebno razvajanje. Ne razvajanje v smislu prevelikega posvečanja pozornosti in razneževanja, ampak razvajanje v smislu prevelikega dovoljevanja nečesa, kar bi zahtevalo obzirne, a odločne omejitve, ali pa so deležni za svojo starost v preveliki meri materialnih dobrin. Do vsega tega svojevrstnega razvajanja pride bodisi zaradi brezbriznosti in premajhne čustvene udeležnosti staršev do njihovih otrok bodisi zaradi občutkov krivde, ki jih imajo starši, ko začutijo, da z otrokom ne ravnajo pravilno in skušajo manjkajoče nadomestiti na takšen nepravilen način. Pravkar opisane »predizkušnje« so nato tisti zavajajoči faktor, ki olajša pot k asocialnemu in antisocialnemu vedenju.

Če povzamemo sedaj vse bistveno, kar smo s psihološkega stališča povedali o sekundarnih, razvojno (peristatično) pogojenih motnjah z asocialnimi in antisocialnimi obeležji, ugotovimo, da pride do njih:

a) če je bil moten otrokov razvoj konstruktivnega uveljavljanja zaradi pomanjkanja ustreznih čustvenih izkušenj, ki bi spodbujale in razvijale njegovo konstruktivno aktivnost, ker je le preko te možno ustvarjalno in plodno življenje;

b) če je bil moten socialni stik in se zaradi tega niso mogla razviti socialna čustva

kot osnova za to, da se za okolico kaj stori oziroma njej na ljubo opusti;

c) če je imel otrok zavajajoče predizkušnje v tem smislu, da se mu je bodisi preveč dovoljevalo in se ga premalo omejevalo bodisi čezmerno in nerealistično privajalo na imetje in uživanje materialnih dobrin.

Vzrokov in načinov, kako lahko do teh okoliščin pride, je veliko in jih seveda tukaj konkretno ne razčlenjujemo.

Dotaknimo se bežno še nekega vprašanja. Kako pa je z otroki s »konstitucionalnimi posebnostmi«, zaradi katerih pride do motenj vedenja? Po našem mnenju moramo predvidevati razlike v konstitucionalnih osnovah, zaradi katerih lahko postavljajo posamezni otroci izredno velike zahteve glede ravnanja z njimi in v skrajnih primerih bo običajno zadosti dobra vzgoja za take otroke nezadostna. Ker pa ne moremo šteti tako kompleksnih pojavov, kot so na primer kraja, laganost, laganje ali pa socialno čustvovanje, za prirojene, menimo, da je treba tudi v takšnih primerih jemati motnje kot posledice motenega osebnostnega razvoja, čeprav so otežujoči konstitucionalni faktorji pogojevali takšne izjemne zahteve glede vzgoje, da jim običajna, povprečno zadovoljiva vzgoja ni bila več kos. Sicer pa zahteva to vprašanje še dodatnih pojasnil.

Psihološke aspekte izjemnih otrok z motnjami vedenja asocialne in antisocialne narave smo obravnavali zelo zgoščeno. Ker tukaj ne bi mogli podati vseh konkretnih oblikovalnih faktorjev, sem menil, da je smotrnejše podati vsaj teoretični vzorec psiholoških procesov »vzgojne zanemarjenosti« ali, kot smo skušali točneje označiti, primarne in sekundarne razvojno (peristatično) pogojene asocialnosti in antisocialnosti.

The Notion of »Youth in Danger« and its Meaning

(Psychological Aspect)

by Leopold Bregant, Psychologist

The article deals with two main problems:

- a) the notion of »youth in danger« (educationally neglected children)
- b) its psychological aspect.

In the first part, the author analyses different notions used for exceptional children with asocial or antisocial behavioural troubles.

The notion »youth in danger« being in fact only etiological definition for one form of asocial and antisocial behavioural troubles, the author suggests the notion: exceptional children with asocial or antisocial behavioural troubles. The author founds this definition upon the need to find a most appropriate notion. The proposed one includes all children of this category, avoids unilateral notion bound only to one theory, it does not imply complicated etiological considerations, and is based solely on the practical problem of dividing such children from others. The author founds the proposed notion further upon the fact

that it is based only on behavioural terminology and is not bound etiologically.

In the second part of his article, the author deals with psychological aspects of two subgroups of asocial and antisocial behavioural troubles which are not influenced by primary biological causes, namely 1. disturbances as consequences of bad and seducing environment, 2. disturbances as consequences of emotionally development of personality. In the first subgroup, the psychological significance of direct primary social damage is being described while in the second one the process of emotional damage leading secondary to these disturbances is being put forward. The following three circumstances seem to be very important:

- a) disturbed development of constructive activity,
- b) disturbed development of social feelings,
- c) bad experiences.